

УДК 343.133

Василь Луцук,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка

Григорій Ніколайчук,

аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ ФРН

Стаття присвячена дослідженню процесуального статусу прокурора у судовому провадженні в кримінальному процесі ФРН. Проаналізовано повноваження прокурора під час судового розгляду, апеляційного та ревізійного провадження. Досліджено особливості діяльності прокурора в спрощеному та сумарному провадженні. Зроблено висновок, що наявність значних дискреційних повноважень на досудовому розслідуванні дозволяє прокурору направляти в суд лише ті кримінальні провадження, в яких прокурор бачає судову перспективу, що і зумовлює відсутність повноважень, спрямованих на зміну та доповнення обвинувачення.

Ключові слова: прокурор, судовий розгляд, сумарне провадження, спрощене провадження, повноваження прокурора.

Постановка проблеми. Реформування органів прокуратури, вдосконалення діяльності прокурора у кримінальному провадженні, запровадження європейських стандартів прокурорської служби потребує врахування зарубіжного досвіду реалізації прокурором своїх повноважень. Чинний КПК України, запозичивши континентальну модель діяльності прокурора в кримінальному провадженні, водночас містить низку прогалин та суперечностей у правовому регулюванні. Вивчення досвіду німецького законодавця дасть змогу виявити спільні проблеми у правовому регулюванні повноважень прокурора та можливі шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню повноважень прокурора в ході досудового розслідування присвятили свої праці такі науковці, як В.С. Случевский, І.В. Глов'юк, Л.М. Грицаєнко, О. М. Ларін, В.Ф. Крюков, П.М. Каркач, В.Т. Нор, Д. П. Письменний, М.А. Погорецький, В. С. Зеленецький, Л. М. Лобойко, В. М. Юрчишин та ін. Однак у порівняльному аспекті повноваження прокурора в судовому розгляді після прийняття нового КПК України не досліджувалися, що викликає потребу у даному дослідженні.

Метою статті є аналіз повноважень прокурора у кримінальному судовому провадженні Федеративної Республіки Німеччина та порівняння їх із повноваженнями прокурора в кримінальному процесі України, виявлення проблем, які виникають у процесі реалізації прокурором своїх повноважень, та можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Діяльність прокурора у кримінальному судочинстві регулюється Кримінально-процесуальним кодексом ФРН від 01.02.1877 [1] із наступними змінами та доповненнями, а також Законом «Про судовий устрій» (Gerichtsverfassungsgesetz (GVG)) ФРН [2].

Згідно з федеративною структурою Німеччини прокуратура базується на федеральному та земельному рівнях.

На федеративному рівні існує лише одна федеральна прокуратура (Bundesanwaltschaft), очолювана федеральним генеральним прокурором (Generalbundesanwalt). Федеральний Генеральний прокурор не має повноважень щодо керівництва прокурорами земель. Федеральні прокурори займаються найбільш тяжкими злочинами проти держави (тероризм, державна зрада). На рів-

ні федеративних земель існує прокурорська служба для кожної землі.

Структура органів прокуратури загалом відповідає структурі судової системи.

Прокуратури створюються при судах землі, їх очолює керуючий прокурор землі. При Верховних судах землі також створюються прокуратури, які очолюють генеральні прокурори землі, їхня компетенція визначається §142 GVG. При судах першої інстанції прокуратури не створюються, але можуть діяти філії земельних прокуратур без права юридичних осіб [3].

Таким чином, прокуратури вищого рівня мають наглядові повноваження над прокуратурами нижчого рівня. Відповідно до статті 146 GVG, прокурори повинні виконувати вказівки своїх керівників (Weisungsrecht). Вказівки можуть мати загальний характер або стосуватися конкретної справи. У будь-який час розслідування кримінальної справи прокурори вищого рівня можуть витребувати справу у прокурорів нижчого рівня, розслідувати її самостійно (Devolutionsrecht) або передати її іншому прокурору (Substitutionsrecht).

Питання про те, до якого органу влади – виконавчої чи судової – належить прокуратура ФРН, досі є предметом дискусій. Судова система оцінює прокуратуру як орган, рівноцінний судам, як орган у сфері кримінального правосуддя, поруч із судами відповідальний за забезпечення законності [4]. Станом на 2015 рік Федеральний конституційний суд розглядає органи обвинувачення як частину виконавчої гілки влади, незважаючи на їхню роль у системі правосуддя [5].

Завдання прокурора після проведення досудового слідства – вирішити питання: чи пред'являти публічне обвинувачення на підставі обґрунтованої підозри чи відмовитися від обвинувачення у зв'язку з непідтвердженням підозри. У 2013 р органи прокуратури відмовилися від обвинувачення у 26,7% справ у зв'язку з непідтвердженням підозри. Це найбільш поширена підстава для закриття справ у кримінальному процесі.

Для ініціювання державного обвинувачення прокурор повинен скласти обвинувальний акт, у якому обґрунтовується вчинення злочину конкретною особою, до якої може бути застосоване покарання. Цим процесуальним документом визначаються межі судового розгляду, однак суд може змінити висунуте прокурором обвинувачення, якщо він не погодиться з юридичною оцінкою обвинувального акта прокурора.

Як свідчить статистика, прокурори передають до суду (а справи доходять до судового розгляду) лише в 12% випадків від загальної

кількості справ. Ця статистика не включає так званий штрафний порядок судового розгляду, який формально є покаранням, яке накладає суд, а також прискорений судовий розгляд [6, с. 270].

Якщо прокурор висунув обвинувачення, то суд отримує повний контроль над процесом розгляду кримінального провадження. Він вирішує під час підготовчого розгляду необхідність переходу до стадії судового розгляду. Якщо суд вирішує, що наявні підстави для судового розгляду, він розпочинає підготовку до нього, щоб забезпечити максимального ефективного розгляду.

Судовий розгляд кримінального провадження розпочинається з оголошення прокурором резолютивної частини обвинувального акта. Суд володіє виключною компетенцією у сфері прийняття рішень та винесення вироку під час судового розгляду. Прокурор має права в ході судового розгляду, що дозволяють йому впливати на хід процесу.

Першим правом, яке ми розглянемо, є подання прокурором доказів. Це право ґрунтується на ключових засадах судового розгляду – усності та безпосередності. Лише матеріали, безпосередньо досліджені судом та сприйняті усно, можуть формувати основу вироку суду. Крім того, суд повинен пересвідчитися у достовірності пред'явлених доказів та за власним переконанням визначити надійність джерела походження доказів, наприклад, не допускається використання в ході судового розгляду копій чи дублікатів.

Суд повинен надати можливість прокурору пред'являти докази, окрім випадків, коли існують причини для відмови, передбачені ст. 244, 245 КПК. Заява про пред'явлення доказів може бути відхилена, якщо пред'явлення таких доказів визнається судом неприйнятним. Окрім цього, заява може бути відхилена за наявності таких підстав:

- очевидність доказу, який пропонують для пред'явлення;
- обставина, яку доказ повинен підтвердити, не стосується справи або уже доведена;
- абсолютна неналежність доказу;
- заява про пред'явлення спрямована на затягування процесу;
- факт, який сторона бажає підтвердити, визнається судом як правдивий [7, р. 217].

Також є специфічні підстави для відмови, пов'язані з експертизами, показаннями, які можуть бути пред'явлені у тісному зв'язку з доказами, уже наявними в провадженні. Суд повинен прийняти журнальну ухвалу, відмовляючи у клопотанні про пред'явлення доказу.

Право на дотит. Право прокурора на пред'явлення доказів тісно пов'язане із пра-

вом допитувати обвинуваченого, свідків та експерта відповідно до вимог ст. 240 КПК ФРН. Однак головуючий суддя може першим скористатися правом поставити питання, і тоді прокурор зможе провести власний допит лише за умови, якщо вважатиме судовий допит неповним та недостатнім.

Укладення угоди. Відповідно до ст. 257b КПК ФРН суд може в ході основного судового розгляду обговорювати стан справи з учасниками провадження, якщо цим самим видається можливим прискорити процес. Ця норма спрямована на надання учасникам процесу можливості здійснення комунікації для підготовки угоди практично на будь-якому етапі кримінального провадження [8, с. 272]. Предметом угоди можуть виступати лише правові наслідки, які будуть викладені в обвинувальному вирокі чи в пов'язаних із ним постановках (ухвалах), інші процесуальні заходи в цьому провадженні, а також процесуальні дії учасників процесу. Складовою частиною будь-якої угоди має виступати визнання підсудним своєї вини. КПК ФРН не звільняє суд від обов'язку в межах судового розгляду перевірити достовірність його показань, оскільки суд і в цьому разі підпорядковується принципу обов'язкового встановлення «матеріальної істини», а тому він не має права задовольнитися лише визнанням підсудним своєї вини. Цей обов'язок, звісно, не означає, що суд зобов'язаний у повному обсязі провести судові слідство, що було б необхідним, якщо б підсудний заперечував вчинення ним злочину, однак у судовому розгляді повинні бути досліджені основні докази [9]. Зміст можливої угоди має бути оголошений судом. З урахуванням вільної оцінки всіх обставин справи, а також загальних правил призначення покарання суд має право встановити нижню і верхню межу покарання. Учасникам процесу надається можливість висловитися щодо можливого покарання. Угода вважається укладеною, якщо підсудний і прокурор погоджуються з пропозицією суду.

Заключний виступ. Згідно з абз.1 ст. 258 КПК прокурор має право на заключний виступ після пред'явлення усіх наявних доказів. Хоча це законодавче право, прокурор зобов'язаний ним скористатися відповідно до внутрішніх інструкцій [10, с. 47]. Він повинен оцінити результат судового засідання з фактичної та правової точки зору та запропонувати варіант покарання відповідно до кримінально-правової кваліфікації діяння.

Скорочений судовий розгляд. Статті 417-420 КПК ФРН передбачають механізм пришвидшеного судового розгляду. Вони також визначають роль прокурора у

пред'явленні обвинувачення та хід судового засідання. Однак вони містять істотні відмінності від звичайного судового розгляду.

Власне судові засідання відбувається дуже швидко. Крім цього, не обов'язково повинно бути пред'явлене письмове обвинувачення, його може бути оголошено усно на початку судового засідання. Обвинувачений не обов'язково має бути повідомлений судовою повісткою про час засідання, оскільки його участь є добровільною. Докази досліджуються у спрощений спосіб.

Використання пришвидшеного розгляду з його спрощеннями, які водночас є обмеженнями фундаментальних процесуальних принципів, не завжди є можливим. Його не можна застосовувати, коли обвинувачений – неповнолітній, але є певні обмеження і щодо повнолітніх. Прокурор повинен подати клопотання про такий розгляд і довести його обґрунтованість у конкретній справі. Застосування такого слухання можливе у справах, які суддя слухає одноособово і в яких фактична ситуація та доказова база є достатньо простими та зрозумілими. Іншими словами, обставини справи мають бути легко зрозумілими для учасників справи, не повинно бути сукупності злочинів. Немає вимоги щодо зізнання обвинуваченого, однак воно фактично слугуватиме підставою для прискореного слухання. Суд перевіряє, чи дотримано цих умов, і лише тоді дозволяє прискорений розгляд. Такий розгляд не можливий, якщо за його наслідками особі буде присуджено ув'язнення строком понад рік.

У 1993 році ОП подавали клопотання щодо прискореного розгляду лише в 0,5% справ зі всіх справ, які завершуються актами ОП, у 1998 році – 0,9%, у 2003 – 0,8%, а у 2013 – 1%. Отже, упродовж двадцяти років можна відзначити незначне зростання кількості справ, які розглядаються в такому порядку. Зокрема, це можна пояснити Актом про боротьбу із тяжкими злочинами, який набрав чинності 01.12.1994, його метою було збільшення використання такого типу судочинства, щоб розвантажити суди та органи прокуратури. Однак станом на сьогодні прискорені слухання все ж використовуються дуже рідко. Водночас, коли вони таки застосовуються, суд задовольняє клопотання про таке слухання у 90% випадків [11, с. 282].

Сумарне провадження. Розгляд справи в порядку сумарного провадження є наступним проявом спрощеного судового розгляду. Воно відрізняється від звичайного розгляду справи тим, що, хоча обвинувачення й висувається, його наслідком стає письмовий процес без реального судового засідання. Сумарне провадження застосовується під час

розгляду злочинів невеликої тяжкості, які розглядаються суддею одноособово. Прокурор повинен заявити письмове клопотання про те, що відсутня необхідність проведення судового засідання. У цьому клопотанні прокурор зазначає кримінально-правову кваліфікацію діяння та просить про накладення спеціального покарання (зокрема, штрафу або умовного позбавлення волі на строк до одного року), яке суд може прийняти чи відхилити. Обвинувачений має право подати апеляцію протягом двох тижнів з моменту винесення рішення у сумарному порядку. У випадках, де це визнаватиметься необхідним, призначається класичне судове засідання.

Якщо обвинувачений не скористався правом на подання апеляційної скарги, рішення, прийняте в порядку сумарного провадження, є аналогічним звичайному судовому рішенню і набуває законної сили. Порушення справи в порядку сумарного провадження має такі ж наслідки для сторін процесу, як і класичний судовий розгляд. Сумарне провадження не застосовується до неповнолітніх.

Хоча останні 10 років засвідчили зниження використання такого провадження, прокурори часто подають клопотання про розгляд у порядку сумарного провадження. У цьому контексті цікавим видається питання: як часто суд відхиляє таке клопотання? Процеси унаслідок ініціювання власне судом класичного розгляду справи є великою рідкістю. Тому контроль з боку суду не є високим. Хоча заперечення обвинувачених трапляються часто [11, с. 293]. Відмова суду задовільнити клопотання або заперечення обвинуваченого мають своїм наслідком класичне судове засідання.

Переважає більшість усіх звернень прокурорів завершується призначенням справи до розгляду в порядку сумарного провадження. Це зумовлено тим, що відмови на клопотання з боку суду є рідкісним явищем, а вплив прокуратури – значним.

У 99% розгляду справ у порядку сумарного провадження прокурори просять про накладення штрафу. Тобто звичайний судовий розгляд вимагається у випадках, де можливим є позбавлення волі особи [12, с. 363].

Сумарне провадження є ефективним засобом процесуального спрощення та економії процесуальних засобів як прокуратури так і суду.

Апеляційне та ревізійне (касаційне) оскарження. Прокурор має право на оскарження рішення суду в апеляційному порядку як на користь, так і проти інтересів обвинуваченого.

Апеляція щодо фактичних обставин справи можлива на процесуальні акти місцевого

суду відповідно до ст. 312 КПК ФРН. Мала палата з кримінальних справ регіонального суду виконує роль апеляційної інстанції.

Апеляційна скарга повинна бути подана до суду першої інстанції протягом одного тижня після проголошення вироку. Якщо апеляційна скарга була вчасно подана, то канцелярія суду після закінчення строку для обґрунтування скарги, незалежно від того, чи була вона обґрунтована чи ні, повинна представити матеріали справи у прокуратуру. Прокуратура, якщо вона сама не подала апеляційну скаргу, представляє підсудному документ про подання й обґрунтування апеляційної скарги. Прокуратура пересилає матеріали справи відповідній прокуратурі при апеляційному суді. Остання протягом одного тижня передає їх голові суду [13, с. 381].

Суд приймає формальне рішення з приводу того, чи приймати до розгляду апеляцію. Якщо апеляція приймається, проводиться підготовче засідання. У судовому засіданні в апеляційній інстанції наново пред'являються докази і прокурор має право подати клопотання щодо збирання доказів, допитів та заключного слова, як і в першій інстанції.

Якщо один з учасників процесу подає на вирок ревізійну скаргу, а інший – апеляційну, то доти, поки апеляційна скарга не відізнана або не відхилена як недопустима, ревізійна скарга розглядається як апеляційна. Розгляду ревізійним судом підлягають також рішення, які передували винесенню вироку, оскільки вони пов'язані з ним. Скаржник повинен вказати, в якому обсязі він оскаржує вирок і вимагає його відміни (ревізійні вимоги), і ці вимоги обґрунтувати. З обґрунтування повинно випливати, чи оскаржується вирок у зв'язку з порушенням правової норми, що має процесуальний характер, чи у зв'язку з порушенням іншої правової норми. У першому випадку повинні бути наведені факти, які вказують на порушення [13, с. 383].

Судовий розгляд у повному обсязі в ревізійному провадженні не здійснюється, оскільки докази повторно не досліджуються. Прокурор має право виступати в апеляції та подавати клопотання відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 351 КПК ФРН.

Апеляції як щодо питань факту, так і права нечасто подаються прокурорами. На практиці фактично не трапляються випадки подання прокурорами апеляційних скарг в інтересах обвинуваченого, хоча таким правом прокурор наділений. Невелика кількість апеляцій зумовлюється загальним сприйняттям прокуратурою судових рішень, а, з іншого боку, як правило, прокуратура застосовує своє право на апеляцію лише в складних кримінальних провадженнях.

Висновки

Проведене дослідження окреслило межі повноважень прокурора у судовому провадженні ФРН. Німецький прокурор не наділений типовими для нашого кримінального процесу повноваженнями щодо зміни та доповнення обвинувачення, що жодним чином не впливає на якість його роботи. Наявність значних дискреційних повноважень на досудовому розслідуванні дозволяє прокурору направляти в суд лише ті кримінальні провадження, які направляються до суду, та посилити відповідальність прокурора за результати досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Strafprozeßordnung (StPO) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stpo/gesamt.pdf>
2. Про судовий устрій (Gerichtsverfassungsgesetz (GVG)): Закон ФРН // Законодавство про судовий устрій та статус суддів в Німеччині. – К., 2007. – 117 с.
3. Луцик В.В. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як функція прокуратури у кримінальному процесі Німеччини [Електронний ресурс] / В.В. Луцик // Порівняльно-аналітичне

право. – 2013. – № 3/1. – Режим доступу: http://pap.in.ua/3-1_2013/9/Lutsyk%20V.V..pdf.

4. Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Strafsachen. – 24, 170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Text=BGHSt%2024,%2017>.

5. Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts. – 103,142 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv103142.html>.

6. Fisher H.D. The German Legal System and Legal Language / H.D. Fisher. – London, New-York: Routledge-Cavendish, 2009. – 384 p.

7. Jehle J.-M. Coping with Overloaded Criminal Justice Systems: The Rise of Prosecutorial Power Across Europe / Jehle J.-M., Wade M. – Berlin, Heidelberg: Springer, 2006. – 333 p.

8. Головненков П. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия: Научно-практический комментарий и перевод текста закона / П. Головненков, Н. Спица. – М.: МПЮА, 2012. – 404 с.

9. Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Strafsachen – 43, 195 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Text=BGHSt%2043,%20195>

10. Boyne S.M. The German Prosecution Service / S.M. Boyne. – Berlin, Heidelberg: Springer, 2014. – 249 p.

11. Gilliéron G. Public Prosecutors in the United States and Europe / G. Gilliéron. – Zurich, Springer International Publishing, 2014. – 362 p.

12. Eisenberg U. Beweisrecht der StPO: Spezialkommentar / U. Eisenberg. – München: Verlag C.H. Beck, 2008. – 973 s.

13. Басай В. Д. Кримінальний процес України, Республіки Польщі та ФРН: порівняльний аналіз: [навчальний посібник] / Басай В. Д., Савченко В. А., Садова Т. В. – К.: Алерта, 2015. – 480 с.

Статья посвящена исследованию процессуального статуса прокурора в судебном производстве в уголовном процессе ФРГ. Проанализированы полномочия прокурора в ходе судебного разбирательства, апелляционного и ревизионного производства. Исследованы особенности деятельности прокурора в упрощенном и суммарном производстве. Сделан вывод о том, что наличие значительных дискреционных полномочий на досудебном расследовании позволяет прокурору направлять в суд только те уголовные производства, в которых прокурор видит судебную перспективу, что и обуславливает отсутствие полномочий, направленных на изменение обвинения.

Ключевые слова: прокурор, судебное разбирательство, суммарное производство, упрощенное производство, полномочия прокурора.

The article is devoted to research of the procedural status of the prosecutor during the trial in the criminal proceedings of Germany. The powers of the prosecutor at the trial, appeal instance and revision instance are analyzed. The peculiarities of the prosecutor powers in simplified and summary proceedings are researched. It is concluded that the presence of significant discretionary powers at pre-trial investigation allows to the prosecutor sent to court only these criminal proceedings which the prosecutor considers the judicially perspective, which leads to lack of authority aimed at charges amendment.

Key words: prosecutor, trial, summary proceedings, simplified proceedings, powers of the prosecutor.

